

СЕМАНТИЧКО-ДЕРИВАЦИОНО ГНЕЗДО ЛЕКСЕМА *ЦВЕТ И ЦВАТ*¹

Предмет истраживања јесу лексема *цвет* и *цват*, као и њихов међусобни однос, како онај који се тиче семантичко-деривационих веза, тако и онај за чије је расветљавање најподеснији етимолошки приступ. Примарни циљ истраживања, отуд, јесте израда семантичко-деривационог гнезда датих лексема (на корпусу шестотомног *Речника српскохрватскога књижевног језика*). Истраживање је показало да би се овом проблему, заправо, могло двојачко приступити. Наиме, етимолошким приступом обе лексеме могле би се посматрати као немотивисане речи које би образовале засебна гнезда у чијем центру би се нашле лексеме *цвет* (93 деривата), односно *цват* (31 дериват). Ипак, определили смо се за синтетички приступ као подеснији, условљен пре свега синхронијом. На тај начин се најбоље описује однос међу датим лексемама, као и њихов деривациони потенцијал. Гнездо садржи 124 лексеме. Истраживање је показало да је међу забележеним дериватима највише суфиксалних (62, тј. 50%).

КЉУЧНЕ РЕЧИ: дериватологија, семантичко-деривационо гнездо, *цвет*, *цват*, афиксална деривација, семантичка деривација.

1. Увод

1.1. Предмет и циљ истраживања

Предмет истраживања у овом раду јесу лексеме *цвет* и *цват*, које имају заједничку етимологију, будући да потичу од исте основе, као и све оне лексеме које се могу довести у несумњиву творбену и семантичку везу са њима посматрано са синхронијског аспекта.

Циљ рада јесте израда семантичко-деривационог гнезда лексема *цвет* и *цват* као и сагледавање семантичко-деривационог потенцијала ових лексема на основу структуре и обима СДГ.

---

¹ Овај рад представља скраћену и прилагођену верзију мастерског рада одбрањеног на Филозофском факултету у Новом Саду. Проф. др Милану Ајдановићу захваљујем на саветима и сугестијама.

1.2. Гнездо као део посебног типа речника

Основна јединица семантичко-деривационог речника јесте гнездо. Б. Ђорић у својој монографији *Творба именица у српском језику*, говорећи о дериватолошком појмовно-терминолошком апарату, дотиче се и појма *творбеног гнезда*, описујући га као „занимљиву шему међусобних веза и односа” (Ђорић 2008).

Корисник семантичко-деривационог речника податак о значењу лексеме може добити из дефиниције, али и из података о њеном деривационом статусу. Под деривационим статусом лексеме подразумева се однос неке лексеме према другим лексемама у датом гнезду, односно са другим лексемама истог деривационог типа.

Како наводи Ђорић (2008: 35), у славистици се овакав речник прво појавио у Совјетском Савезу, тј. Русији (1985. и 2002), а потом и у Бугарској (1999).

Најрепрезентативнији, први, а уједно и једини речник овог типа код нас представљају две свеске *Семантичко-деривационог речника српског језика*² (Гортан-Премк, Васић, Недељков 2003; Гортан-Премк, Васић, Драгићевић 2006). Прва свеска базирана је на гнездима чији центри денотирају човека или представљају соматизме, док се друга свеска састоји од гнезда која се односе на човекове унутрашње органе и ткива, психофизиолошка стања и радње, психофизичке особине и сродство.

1.3. Специфичности и особине творбеног гнезда

Досадашња истраживања упућују на то да потенцијал семантичког варирања и деривационог развијања носе просте, основне лексеме у својим номиналним реализацијама. Те лексеме припадају уском делу нашег општег лексичког фонда (Гортан-Премк – Васић – Недељков 2003: 8).

Творбено гнездо у себи обједињује критеријуме тематске повезаности, семантичке и дериватолошке. Испитивања везана за последњу потврђују претпоставку о зависности између броја и типа деривата у једноме гнезду и семантичког потенцијала основне лексеме. Доказано је да бројност и структура деривационог гнезда једне лексеме зависе, с једне стране, од њеног семског састава у основној реализацији и, с друге стране, од улоге коју за човека има појам именован датом лексемом.

---

² У даљем тексту СДР 1 и СДР 2.

2. Анализа и резултати анализе

2.1. Методологија рада

Грађа за семантичко-деривационо гнездо лексема *цвет* и *цват* ексцерпирана је из шестотомног *Речника српскохрватскога књижевног језика* (РМС). Трагајући за разрешењима извесних, не тако малих, недоумица, наилазили смо на још неке творенице које се несумњиво могу довести у везу са лексемама *цвет* и *цват*, али за које нисмо пронашли потврду у РМС те смо их, у складу с праксом присутном у *Семантичко-деривационом речнику*, забележили у фусноти.³

У основи гнезда налазе се две равноправне основе *цвет* и *цват*, чије нам је раздвајање и проузроковало највећу од свих недоумица, коју смо, надамо се, успешно решили ослањајући се на етимологију.⁴

³ У питању је 25 деривата које налазимо код П. Скока (Skok 1971–1974), од којих је највећи број антропонима (*Цвџислав*, *Цвџислава*, *Цв(у)џета*, *Цв(ј)џетана*, *Цв(ј)џетанка*, *Цв(ј)џеташин*, *Цв(у)џетин*, *Цв(ј)џетко*, *Цв(ј)џетан*, *Цвџитимир*, *Ћетко*, *Ћетковић*, *Цв(у)џетић*, *Цвџић*, *Цвџковић*). Скок наводи да је то пре последица чињенице да су у питању преведенице романских облика *Florus*, *Flora*, *Florianus*, а не последица саме деривације. Затим налазимо два деминутива (*цв(ј)џетац*, *цвџећуце*), два зоонима (*цв(ј)џетања*, *цв(ј)џетоша*), један дериват с квалификатором заст. (*процванути*), четири означена као покр. (*процвџетети*, *процвџџити*, *процвџџети*, *расцџџести се*) и један назив месеца (*цвџтањ*). Наведени деривати неће бити предмет даље анализе у раду.

⁴ Наиме, оно што се појавило као прва и основна недоумица јесу две основе (*цвет* и *цваст*), при чему не знамо којој да дамо хијерархијску предност. Када имамо недоумицу овакве врсте, посежемо, наравно, за етимологијом. Тада се, међутим, појављује и трећа основа, *цват*, од које П. Скок изводи глагол *цвастити*. Дакле, подаци до којих смо долазили ређали су се управо овим редоследом, што је водило даљим недоумицама уместо жељеном и очекиваном разрешењу проблема. Првобитно смо пошли од лексеме *цвет* као центра, а дошли до тога да је она у етимолошком речнику тесно повезана са глаголом *цвастити*, који је настао од поствербала *цват*. Објашњење овако сложеног односа јесте следеће: и глагол, и именица могу се свести на некадашњи корен **kvoit-*: **kveit-*. Након монофтонгизације дифтонга, *oi* је дало *jat*, а *eu* је дало *u*, а то *jat* или *u* је изазивало другу палатализацију, тј. прелаз групе **kv* у **cv* (та замена је карактеристика јужно и источнословенских језика). Када се у прасловенском на корен *t* додавао наставак за инфинитив *-ti*, долазило је до специфичне гласовне промене, разједначавања групе *-tti* у *-sti* (исту промену имамо и у глаголима прве врсте *јџести*, *плџести*, *бџести*). Исти корен је могао да гради различите инфинитиве, што је било територијално условљено. Тако је од корена *цват-* могло настати и *cvat-ě-ti* > *cvatjēti* и *cvat-ti* > *cvastī*. Скок *цвастити* изводи од *цват-* (дакле, са вокализацијом полугласника у *a*), што је заправо корен који смо навели на почетку излагања, само у неком другом, редукованом ступњу. Сваки корен имао је своју првобитну семантику. Онај са *o*, на пример, имао је резултативно значење (оно што је процветало > *цвет*). *Цвет* је такође добијено од *цват* превојем унутаркоренске морфеме. Дакле, прво је настао глагол па тек онда именице. Међутим, ми данас *цветати* дефинишемо преко именице и зато ће нам лексема *цвет* бити у центру гнезда. Поред ње, у центру гнезда наћи ће се и лексема *цват* јер је од тог корена настало и *цвастити* и *цватџети*. С обзиром на овако комплексну ситуацију, у раду би се могле представити две реализације семантичко-

Сегментација лексема на творбену основу и творбени формант дата је из синхроне перспективе. Означавање смо у потпуности преузели из СДР 1 и 2: испред сваке одреднице стоји индекс којим се означава семантичка и деривациона позиција дате лексеме у гнезду. Основне лексеме, носиоци деривационог гнезда, индексирани су нулом. Првостепени деривати индексирани су са 1, другостепени са 2, трећестепени са 3, четвртостепени са 4, што је највиши степен који имамо у нашем гнезду. Редни број деривата одређеног степена означен је бројем у индексу који означава који је дериват по азбучном реду у питању. Тако, на пример, имамо $1_6 < 0$ цвет-ар = првостепени дериват, шести по азбучном реду. Префиксални деривати имају ознаку ПР, префиксално-суфиксални ознаку ПРС и сложенице имају ознаку С.

Показатељи граматичке категорије речи преузети су из РМС.

2.2. Семантичко-деривационо гнездо лексема *цвет* и *цват*

СДГ: **цвет**

ТО₁: *цвет*-;

ТО₂: *цват*-;

ТО₃: *цавт*-;

ТО₄: *цвас*⁵-

0 **цвет** ијек. цвијет (лок. цвету, мн. цветови, суплетивна мн. цвеће) м 1. бот. орган расплођавања у биљака који се често одликује живим бојама и пријатним мирисом, 2. време цветања (Хоће л' она о цвијету доћи?), фиг. пун, снажан развитак, процваст; 3. оно што је налик на цвет а) шара, украс; б) бела пега, белега на челу неких животиња; в) покр. кружић косе заковрчене на темену; г) пламен (свеће); д) гранати облик железне рудаче; 4. фиг. мразне шаре на стаклу; 5. фиг. оно што се истиче својим квалитетима, оно што је најлепше, најбоље; а) драга, мила, веома лепа особа; б) најбољи, најбиранији људи; 6. фиг. руменило на лицу (као знак стидљивости); 7. врста друштвене игре; 8. као саставни део назива многих биљака;

деривационог гнезда лексема *цвет* и *цват*- аналитичка, у којој бисмо приказали два засебна гнезда у чијим центрима би се нашла лексема *цвет*, односно *цват* и синтетичка - где бисмо као две равноправне основе узели лексеме *цвет* и *цват*, а глаголе *цв(ј)етати* и *цват(ј)ети* приказати као њихове првостепене деривате, што је са синхронијског аспекта исправно, иако нам етимологија показује друкчије стање.

⁵ Међу творбеним основама могла би се наћи и *ћет*-, настала као резултат јекавског јотовања, али два примера у којима је она потврђена у РМС нису део корпуса због тога што су у питању антропоними.

- 0 **цват** м (лок. цвату; мн. цватови) 1. в. цвет; 2. в. цваст.
- $2_1 < 1_3$ **цавт-ети**⁶, -тим ијек. цавтјети несврш. цвасти, цветати
- $3_1 < 2_1$ **цавџе-ње** гл. им. од цавтети
- $2_2 < 1_1$ **цва-нути**, цванем сврш. песн. процвасти, процветати
- $2_3 < 1_1$ **цваст-ѿ**⁷ ж (лок. цвасти) 1. бот. скуп цветова у облику грозда, метлице и сл. 2. цветање
- $1_1 < 0$ **цвас-ти**⁸, цватем (р. придев цвао, цвала, цвало) несврш. цветати
- $1_2 < 0$ **цват-ан**, -тна, -тно песн. који је у цвату, цветан
- $2_4 < 1_1$ **цват-ење** гл. им. од цвасти
- $1_3 < 0$ **цват-ети**⁹, -тим ијек. цватјети (р. придев цватео, цватела, -ло) несврш. в. цветати
- $2_5 < 1_3$ **цват-нути**, -нем сврш. песн. процвасти, процветати
- $2_6 < 1_1$ **цват-ња** ж цветање, доба цвата
- $2_7 < 1_3$ **цвату-ћи**¹⁰, -а, -е који цвета, цветан
- $2_8 < 1_3$ **цваћ-ење** гл. им. од цватети
- $2_1 < 1_{11}$ **цвет-авати**, цветавам ијек. цвјетавати несврш. в. цветати
- $1_4 < 0$ **цвет-ак**¹¹, -тка ијек. цвијетак м (мн. цвечи, ген. цветака) деминутив и хипокористик од цвет
- $1_5 < 0$ **цвет-ан**, -тна, -тно ијек. цвјетан 1. а) који је у цвету, цвату, пун цвећа, расцветан б) који припада цвету, који се односи на цвет, који потиче од цвећа в) који је начињен од цвећа г) који је намењен цвећу 2. фиг. а) пун сликовитих израза, богат алегоријама, кићен, китњаст б) који је пун среће, успеха, напретка, леп, диван
- $2_2 < 1_{11}$ **цвета-ње** ијек. цвјетање гл. им. од цветати
- $1_6 < 0$ **цвет-ар**, -ара ијек. цвјетар м 1. цвећар 2. зоол. врста инсекта кукца који живи на цвећу или се храни цветним соком

⁶ У овом деривату дошло је до метатезе: *цва-* је прешло у *цав-*.

⁷ Овде се нулти суфикс не додаје на глаголску основу него на крњи инфинитив.

⁸ Када се у прасловенском на корен *t* додавао наставак за инфинитив *-ti*, долазило је до специфичне гласовне промене, разједначавања групе *-tti* у *-sti* (исту промену имамо и у глаголима прве врсте *јести*, *плести*, *бостити*). Исти корен је могао да гради различите инфинитиве, што је било територијално условљено. Тако је од корена *цват-* могло настати и *cvat-ě-ti* > *cvatјeti* и *cvat-ti* > *cvasti*.

⁹ О овом глаголу било је речи раније у раду, те се нећемо њиме поново бавити, само бисмо додали оно што налазимо код Клајна (2003: 337), а то је да је суфикс који препознајемо у овом глаголу (*-ети/-јети*) једини који у себи садржи рефлекс јата. Овај суфикс, ако се изузму глаголи *цват(ј)ети* и *дажд(ј)ети* (иначе данас веома ретки), додаје се само на придевске основе (*луд(ј)ети*, *глув(ј)ети*, *гладнети*).

¹⁰ Овај пример могао би се тумачити и као резултат конверзије глаголског прилога садашњег у придев.

¹¹ Са именичким основама *-(а)к* има вредност деминутивног суфикса, као у *анђелак*, *ђаволак*, *листак*, *цв(ј)етак*, *часак*. Будући да данас овај суфикс више није продуктиван као деминутивни суфикс, многи од ових облика постоје још само као поетизми или архаизми.

- 2₃<1₆ **цветар-ица** ијек. цвјетарица ж цвећарица
- 2₄<1₆ **цветар-ице** ијек. цвјетарице ж мн. зоол. врста муха које обилазе и попрашују цветове разног биља
- 2₅<1₆ **цветар-ка** ијек. цвјетарка ж цвећарка
- 1₇<0 **цвет-арна** ијек. цвјетарна ж цвећарница
- 1₈<0 **цвет-арница** ијек. цвјетарница ж цвећарница
- 2₆<1₆ **цветар-ски**, -а, -о ијек. цвјетарски који се односи на цветаре, цвећарски
- 1₉<0 **цвет-арство** ијек. цвјетарство с цвећарство
- 1₁₀<0 **цвет-аст**, -а, -о ијек. цвјетаст а) који је налик на цвет, има облик цвета б) пун цвећа, цветни в) који има пегу на челу као цвет
- 1₁₁<0 **цвет-ати**¹², -ам ијек. цвјетати несврш. 1. развијати, пуштати, тера-ти цветове (о биљци) 2. фиг. а) бити у бујном снажном развоју, напредовати б) имати што у изобиљу, обилувати (чиме) в) горети, пламтети 3. бити у стању распадања
- 1₁₂<0 **цвет-ача** ијек. цвјетача ж бот. карфиол
- 1₁₃<0 **цвет-аче** ијек. цвјетаче ж мн. бот. в. цветњаче
- 1₁₄<0 **Цвети** ијек. Цвијети ж мн. недеља уочи Ускрса, православни црквени празник
- 1₁₅<0 **цвет-ина** ијек. цвјетина ж аугм. од цвет
- 1₁₆<0 **цвет-ић** ијек. цвјетић м дем. од цвет
- 1₁₇<0 **цвет-ичар** ијек. цвјетичар м зоол. врста инсекта, кукаца који живи на цвећу
- 1₁₈<0 **цвет-иште** ијек. цвјетиште с бот. врх цветне петелјке на којој стоји цвет
- 1₁₉<0 **цвет-нав**, -а, -о цвјетнав в. цветан
- 1₂₀<0 **цвет-нат**, -а, -о ијек. цвјетнат в. цветан
- 1₂₁<0 **цвет-ник** ијек. цвјетник м в. цветњак
- 2₇<1₅ **Цветн-ица** ијек. цвјетница ж а) недеља уочи Ускрса, католички црквени празник б) в. Цвети
- 2₈<1₅ **цветн-ице**¹³ ијек. цвјетнице ж мн. бот. цветњаче
- 2₉<1₅ **цветн-ост**, -ости ијек. цвјетност ж особина онога што је цветно; фиг. кићеност

¹² Овај суфикс најчешће долази на именичке основе. Нема великог броја глагола у којима именица означава саму радњу, нпр. *в(ј)ежбати*, *рачунати*, *ужинати* итд. Више је фактитивних, где именица означава резултат радње, као у *комадати*, *парчати*, *коврцати*, *гомиласти*, а међу њима су и понеки непрелазни као *цв(ј)етати*, *листати* и повратни *гранати се*, *рачвати се* (Клајн 2003: 327).

¹³ Називи ботаничких категорија граде се женским суфиксима, према именици *биљка*: *цв(ј)етнице*, *махунарке*, *голос(ј)емењаче* и сл. (Клајн 2003: 46). Објашњење овакве сегментације дато је касније у раду, у оквиру поглавља *Мотивација и мотивациони смерови*.

- 1₂₂<0 **цвет-њак** ијек. цвјетњак и цвијетњак м врт, башта са цвећем
 1₂₃<0 **цветн-јаче**¹⁴ ијек. цвјетњаче ж мн. бот. биљке са цветом
 1₂₄<0 **цвет-овит**, -а, -о ијек. цвјетовит ков. који је пун цвећа
 1₂₅<0 **цвет-оња** ијек. цвјетоња и цвијетоња м во са белом пегом на челу
 1₂₆<0 **цвет-уља**¹⁵ ијек. цвјетуља ж цветаста крава
 2₁₀<1₂₇ **цвећ-ар**, -ара ијек. цвјећар који гаји цвеће (обично за продају);
 љубитељ цвећа
 2₁₁<1₂₇ **цвећ-ара**¹⁶ ијек. цвјећара ж в. цвећарница
 3₁<2₁₀ **цвећар-ев**, -а, -о ијек. цвјећарев који припада цвећару
 3₂<2₁₀ **цвећар-ица** ијек. цвјећарица ж цвећарка
 4₁<3₂ **цвећарич-ин**, -а, -о ијек. цвјећаричин који припада цвећарици
 3₃<2₁₀ **цвећар-ка** (дат.-ки) ијек. цвјећарка ж жена цвећар
 2₁₂<1₂₇ **цвећ-арник**¹⁷ ијек. цвјећарник м в. цветњак
 2₁₃<1₂₇ **цвећ-арница**¹⁸ ијек. цвјећарница ж продавница цвећа
 3₄<2₁₀ **цвећар-ов**, -а, -о ијек. цвјећаров који припада цвећару в. цвећарев
 3₅<2₁₀ **цвећар-ски**, -а, -о ијек. цвјећарски који се односи на цвећаре
 2₁₄<1₂₇ **цвећ-арство** ијек. цвјећарство грана пољопривреде која се бави
 гајењем цвећа, цветарство

¹⁴ Долази до јотовања на творбеном шаву – *цветњаче*.

¹⁵ Суфикс *-уља* разноликог је значења и додаје се на именичке, придевске и глаголске основе. Изведенице од придева готово увек значе жива бића. Честе су као називи крава по телесним особинама, нпр. *сивуља*, *мркуља*. Од редуковане придевске основе (пре него од именице) свакако потичу и *шаруља*, *рогуља*, *златуља*, *цв(ј)етуља* ('цветаста крава, тј. са шаром у облику цвета на челу') (Клајн 2003: 195). Међутим, ми бисмо ипак лексеми *цвет* дали предност као мотиватору именице *цвет-уља* јер у једном од значења лексеме *цвет* ми налазимо значење 'оно што је налик на цвет а) шара, украс б) бела пег, белега на челу неких животиња'. Поткрепљено наведеним, сматрамо да је наше решење прихватљиво.

¹⁶ Како Клајн наводи (2003: 48), далеко највећи број изведеница на *-ара* има значење места или просторије. Такође, наводи и то да М. Киршова такве речи дели по значењу на пет група, али су неке од њих заступљене само у ретким и застарелим изразима. Као приказ данашњег стања чини нам се прикладна њена пета група „разни привредни објекти” (2003: 212), коју накнадно дели на три подгрупе. Прву чине „продавнице, занатске и услужне радње” нпр. *књижара*, *цв(ј)ећара*, *млекара*. Данас постоји општа тенденција по којој облици на *-ара*, као краћи, добијају предност у односу на облике на *-арница*, као *књижарница*, *цв(ј)ећарница*, *гвожђарница*. Другу групу чине радионице или како их Киршова назива „мануфактуре и индустријске јединице старије, класичне локалне индустрије” (*црепара*, *кожара*), док трећу групу чине „фабрике или производне јединице у оквиру фабрике” (*азотара*, *железара*).

¹⁷ Суфикс *-арник* гради с именичком основном нека имена просторија, попут *голубарник*, *кокошарник*, *цв(ј)ећарник* и сл.

¹⁸ Већ смо рекли да су уместо лексема попут *књижарница*, *цв(ј)ећарница*, *млекарница* данас обичније, барем у српском језику, њихови творбено-лексички синоними са суфиксом *-ара*. Оно што бисмо да додамо тиче се сегментације речи. Аналогија са *цвећ-ара*, чини логичнијом интерпретацију *цвећ-арница*, како се могу интерпретирати и остали, горе наведени глаголи (Клајн 2003: 165).

- 1₂₇<0 **цвећ-е**¹⁹ ијек. цвијеће зб. им. од цвет
 2₁₅<1₂₇ **цвећ-ице** ијек. цвијећице дем. од цвеће
 2₁₆< 1₂₇ **цвећ-ка** ж ир. особа која се не одликује позитивним квалитетима
 2₁₇<1₂₇ **цвећ-њак**²⁰ ијек. цвјећњак и цвијећњак м цветњак
 1₂₈<0 **цвјет-ац** (ијек.) дем. од цвет
 1₂₉<0 **цвјет-ни** (одређени облик придева) в. цветан
 1₃₀<0 **цвјет-њи** в. цветан

- ПР 1₁<1₁ **до-цвасти**, -атем сврш. од довршити цветање
 ПР 1₂<1₁₁ **до-цветати**, -ам ијек. доцвјетати сврш. од доцвасти
 ПР 1₃<1₁ **за-цвасти**, -атем сврш. од почети цвасти
 ПР 1₄<1₁₁ **за-цветати**, -ам ијек. зацвјетати почети цветати
 ПР 1₅< 1₁ **иза-цвасти**, -атем сврш. развити цветове
 ПР 1₆<1₁ **ис-цвасти**, исцватем сврш. посве, сасвим процвасти, исцветати
 ПР 1₇<1₁₁ **ис-цветати**, -ам ијек. исцвјетати сврш. свршити цветање; из-бити, развити се (о цвету), процветати
 ПР 1₈<1₁₁ **о-цветати**, -ам ијек. оцвјетати сврш. 1. покрити се цветом, пустити цветове, процветати 2. престати цветати, оцвасти
 ПР 1₉<1₁₁ **от-цветати**, -ам ијек. отцвјетати сврш. проћи доба цветања, прецветати
 ПР 1₁₀<1₂₇ **о-цвеће**²¹ ијек. оцвијеће бот. листићи који одоздо обухватају цвет, круница и чашица цвета
 ПР 1₁₁<1₁ **о-цвасти**, -атем (р. придев оцвао, -ла, -ло) сврш. 1. оцветати, постати цветан 2. престати цвасти, завршити цветање, прецветати
 ПР 1₁₂<1₁ **пре-цвасти**, -атем сврш. прецветати 1. превише оцвасти 2. фиг. изгубити свежину, младост, увенути
 ПР 1₁₃<1₁₁ **пре-цветати**, -ам ијек. прецвјетати сврш. прецвасти
 ПР 1₁₄<1₁ **про-цвасти**, -цватем сврш. процветати
 ПР 1₁₅<1₃ **про-цватети**, -тим ијек. процватјети сврш. процвасти
 ПР 1₁₆<1₃ **про-цватити**, -им сврш. в. процветати
 ПР 1₁₇<1₁₁ **про-цветати**, -ам ијек. процвјетати сврш. 1. пустити цветове, доћи у стање цветања 2. фиг. а) добити цватући изглед, пролепшати

¹⁹ Уз именичке основе *-је* најчешће има збирно значење, како је случај и овде.

²⁰ Изведенице од именичких основа са суфиксом *-њак* често значе засад биљке означене мотивном именицом, као у *копривњак*, *јагодњак*, *ружичњак*, *цв(и)јећњак*, *воћњак* итд. Могу значити и станишта појединих животиња, као у *рибњак*, *кртичњак* и друго (Клајн 2003: 35). Пример који смо ми забележили припада, наравно, првој групи лексема.

²¹ Овај префиксирани дериват, представник помало неуобичајеног творбеног модела, привукао је и пажњу И. Клајна: иако му је формант префикс домаћег порекла додат на домаћу именичку основу, у питању је стручни термин који се може тумачити као преведеница гречизма 'листићи који обухватају цвет, *perianthium*' (Клајн 2003: 208).

- се, постати радостан и весело б) доћи у стање успона и полета, постићи висок степен развоја, развити се
- ПР $1_{18} < 2_1$ **рас-цавити се**, расцавтим сврш. расцветати се
- ПР $1_{19} < 1_1$ **рас-цвасти се**, -атем сврш. расцветати се
- ПР $1_{20} < 1_3$ **рас-цватети се**, -тим се ијек. расцватјети се сврш. расцветати се
- ПР $1_{21} < 1_3$ **рас-цватити се**, -им се сврш. расцветати се
- ПР $1_{22} < 1_{11}$ **рас-цветати се**²², -ам се ијек. расцвјетати се сврш. 1. богато, бујно развити цветове, прекрити се цветовима (о биљци) 2. фиг. бујно се развити 3. фиг. а) развити се, проширити се као цвет б) поцепати се, распасти се
- ПР $1_{23} < 1_1$ **у-цвасти**, -атем ијек. уцватјети сврш. в. уцветати
- ПР $1_{24} < 1_{11}$ **у-цветати**, -ам ијек. уцвјетати сврш. пустити цвет, процветати; покрити се цвећем
- ПРс $1_1 < 0$ **бес-цвет-ан**, -тна, -тно ијек. бесцвјетан а) који је без цвета б) фиг. који је без радости
- ПРс $2_1 < ПРс 1_1$ **бес-цвети-ице**, ијек. бесцвјетнице ж мн. биљке које немају цвета
- ПРс $3_1 < ПРс 2_2$ **доцветава-ње**, ијек. доцвјетавање гл. им. од доцветавати
- ПРс $2_2 < ПР 1_2$ **доцвет-авати**, -етавам ијек. доцвјетавати несврш. и уч. према доцветати
- ПРс $3_2 < ПРс 2_3$ **исцветава-ње**, ијек. исцвјетавање гл. им. од исцветавати
- ПРс $2_3 < ПР 1_7$ **исцвет-авати**, -етавам ијек. исцвјетавати несврш. и уч. према исцветати
- ПРс $1_2 < 0$ **нат-цвет-ни**, -а, -о ијек. натцвјетни који стоји над цветом
- ПРс $3_3 < ПРс 2_4$ **оццветава-ње** ијек. оцвјетавање гл. им. од оццветавати
- ПРс $2_4 < ПР 1_9$ **оцвет-авати**, -етавам ијек. оцвјетавати несврш. уч. према оцветати
- ПРс $2_5 < ПР 1_9$ **оцвећ-авати**, -ећавам ијек. оцвјећавати несврш. необ. украшавати цвећем
- ПРс $1_3 < 0$ **пот-цвет-ни**, -а, -о ијек. потцвјетни који се налази испод цвета
- ПРс $2_6 < ПР 1_{12}$ **прецвал-ост**, -ости ж особина онога што је прецвало, прецветалост
- ПРс $3_4 < ПРс 2_7$ **прецветава-ње** ијек. прецвјетавање гл. им. од прецветавати

²² Глаголи са префиксом *раз-* често не исказују само почетак новог стања него и „залажење у стање означено основним глаголом”, како то објашњава Стевановић (1964: 465). Такви су посебно повратни глаголи као *разгор(ј)ети се, разбуктати се, размахати се, расцв(ј)етати се* (Клајн 2003: 279).

- ПРс2₇< ПР 1₁₃ **прецвет-авати**, -етавам ијек. прецвјетавати несврш. и уч. према прецветати
- ПРс2₈< ПР 1₁₃ **прецветал-ост**, -ости ијек. прецвјеталост ж особина онога што је прецветало, прецвалост
- ПРс2₉< ПР 1₁₃ **пре-цвијет-ѿ** м (ијек.) мед. климактериј, менопауза
- ПРс1₄< 0 **при-цвет-ан**, -тна, -тно ијек. прицвјетан који је при цвету, близу цвета
- ПРс2₁₀< ПР 1₁₅ **процват-ѿ** м 1. избијање, појављивање цветова у биљке 2. фиг. виши ступањ развитка чега, развој, полет
- ПРс2₁₁< ПР 1₁₇ **процвет-авати**, -етавам ијек. процвјетавати несврш. и уч. према процветати
- ПРс2₁₂< ПР 1₁₉ **расцвал-ост**, -ости ж особина онога што је расцвало, фиг. бујност, богатство
- ПРс2₁₃< ПР 1₂₀ **расцват-ѿ** м 1. стање биљке кад потпуно развије цветове, кад се прекрије цветовима, бујно цветање; цвеће 2. фиг. пун развој, процват
- ПРс2₁₄< ПР 1₁₉ **расцваћ-ивати се**, -аћујем се несврш. и уч. према расцвасти се
- ПРс2₁₅< ПР 1₂₂ **расцвет-ѿ** ијек. расцвјет м расцват
- ПРс3₅< ПРс2₁₆ **расцветава-ње** ијек. расцвјетавање гл. им. од расцветавати се
- ПРс2₁₆< ПР 1₂₂ **расцвет-авати се**, -етавам се ијек. расцвјетавање несврш. и уч. према расцветати се
-
- С 1₁<0 **воден-цвет**²³, ијек. воденцвијет зоол. једнодневна лептирица
- С 1₂<0 **гор-о-цвет**²⁴, ијек. гороцвијет м бот. врста биљке из породице жабљака
- С 2₁< С 1₂ **гороцвећ-е**, ијек. гороцвијеће зб. им. гороцвет
- С 1₃<0 **јавн-о-цвет-ке**, ијек. јавноцвјетке ж мн. бот. биљке цветњаче
- С 1₄<0 **сред-о-цвет-ни**, -а, -о ијек. средоцвјетни бот. који се налази у средини цвета
- С 1₅<0 **цвет-о-ждер-ѿ** ијек. цвјетождер м зоол. врста инсекта кукца
- С 1₆<0 **цвет-о-кит-ан**, -тна, -тно ијек. цвјетокитан песн. који је окићен китама цвећа
- С 1₇<0 **цвет-о-лик-ѿ**²⁵, -а, -о ијек. цвјетолик који је налик на цвет
- С 1₈<0 **цвет-о-љуб-ѿ** ијек. цвјетољуб м зоол. врста инсекта, кукца

²³ Сложеница са придевом у првом делу без спојног вокала (Клајн 2003: 66).

²⁴ Сложеница са именицом у првом делу и спојним вокалом *о* (Клајн 2003: 23, 42).

²⁵ Двоименичке сложенице у придевској функцији нису нарочито бројне. Само је један тип изразито продуктиван, а то је онај који у свом другом делу има *-лик*, са значењем 'по изгледу сличан' (ономе што значи први део). РМС бележи *чов(ј)еколик*, *боголик*, *жаболик*,

- С₁₉<0 **цвет-о-нос-ан**, -сна, -сно ијек. цвјетоносан који има на себи цвећа, који обилује цвећем
- С₁₀<0 **Цвет-о-носи-је** ијек. Цвјетоносије цсл. в. Цвети
- С₁₁<0 **цвет-о-нос-је** ијек. цвјетоносје песн. обиље цвећа, расцветалост
- С₁₂<0 **цвет-о-нош-а**²⁶ ијек. цвјетоноша м 1. онај који носи цвеће у некој поворци 2. бот. мн. в. цветњаче

Табела 1: Подаци из семантичко-деривационог гнезда лексема *цвет* и *цват*

	именице	придеви	прилози	глаголи	укупно
1-степени	19	8	–	3	30
2-степени	19	2	–	4	25
3-степени	3	3	–	–	6
4-степени	–	1	–	–	1
ПР1	1	–	–	23	24
ПРс1	–	4	–	–	4
ПРс2	8	–	–	8	16
ПРПРс3	5	–	–	–	5
С1	8	4	–	–	12
С2	1	–	–	–	1
укупно	64	22	–	38	124

Подробнији увид у податке изнете у табели показује следеће статистичке податке, мање-више очекиване када је у питању морфолошка припадност деривата и композита: 51,61% корпуса чине именице, 17,73% придеви, док преосталих 30,64% отпада на глаголе. У корпусу не налазимо ниједну потврду за друге врсте речи.

2.3. Деривациони статус лексема мотивисаних творбеним основама *цвет* и *цват*

2.3.1. Суфиксални деривати

Као што је и очекивано, у грађи налазимо највише првостепених (30) и другостепених (25) деривата. Осим тога, имамо 6 примера трећестепених деривата и један дериват четвртог степена, што такође одговара ранијим

гистолик, змијолик, змајолик, козолик, псетолик, риболик, мајмунолик, затим цв(ј)етолик, листолик, зв(ј)ездолик, јајолик, срцолик итд.

²⁶ С алтернацијом на творбеном шаву, *с* испред *ј* прешло је у *ш*.

истраживањима, која су показала да су деривати четвртог степена изузетно ретки.

2.3.2. Префиксални деривати

У СДГ налазимо укупно 24 префиксалне творенице међу којима је 23 глагола и једна именица термилошког значења. Сви деривати су првог степена, с тим што ће неки од ових глагола послужити касније као основа за грађење суфиксалних деривата.

2.3.3. Деривати префиксално-суфиксалних твореница

Наш корпус бележи укупно 25 префиксално-суфиксалних твореница, од којих су 4 првог степена, 16 другог степена и 5 трећег степена. Префиксално-суфиксална твореница у функцији је творбене основе првостепеним дериватима.

Дериват првог степена настао префиксално-суфиксалном творбом директно од мотивне речи *цвет* (ПРс₁<0) јесте *бес-цвет-ан*. Квалификативни придев *бесцветан*, *-тна*, *-тно* (а. који је без цвета б. фиг. који је без радости) има свој другостепени дериват *бес-цветн-ице* (ПРс 2₁<ПРс₁), који означава биљке које немају цвета и има термилошко значење. Дакле, имамо именицу добијену од придева.

Издвојићемо још један пример, глагол *доцвет-авати*, *-етавам* несврш. и уч. према *доцветати*. Овај глагол настао је, дакле, имперфективизацијом префиксираног глагола *доцветати* (ПРс₂<ПР 1₂). Он даље твори глаголску именицу *доцветава-ње*, која је дериват трећег степена префиксално-суфиксалне творбе, прва по азбучном реду.

2.3.4. Сложенички деривати

И сложенице углавном имају своје првостепене и другостепене деривате. Творбена основа код првостепених сложеничких деривата постаје сама сложеница, што се, такође, одражава на статус деривата и на творбену анализу (Штасни 2010: 389).

У корпусу је забележено 12 првостепених сложеница и једна сложеница другог степена. Сложеница другог степена више је резултат граматичке деривације јер је у питању збирна именица *гороцвећ-е*.

У грађи налазимо један пример слагања без спојног вокала (придев + именица) – *воденцвет*, док су остале сложенице настале сложено-суфиксалном творбом. Као спојни вокал у свим примерима јавља се *-о-*.

Код четири композите комбинује се лексема *цвет* и глагол *носити*: *цвет-о-нос-ан* (именица + *о* + глагол + *-ан* → придев), *Цвет-о-носи-је* (именица + *о* + глагол + *-је* → именица), *цвет-о-нос-је* (именица + *о* + глагол + *-је* → именица) и *цвет-о-нош-а* (именица + *о* + глагол + *-ја* → именица).

2.4. Мотивација и мотивациони смерови

Правилно разумевање мотивације и мотивационог смера у деривационим процесима представља основу за семантичко-деривациона тумачења свих елемената у структури деривата, као и за утврђивање места одређене творенице у семантичко-деривационом систему (Штасни 2010: 89).

Међутим, неретко је веза између мотивне и мотивисане речи непрозирна и нејасна. Да би се сагледала нејасна семантичко-деривациона релација, неопходно је у анализу укључити и значење, и форму. Такође, потребно је укључити и етимологију, у свим случајевима где је постанак речи са синхронијског аспекта непрозиран, иако знамо да се творба речи посматра са синхронијског становишта (Исто: 89).

Мотивација је, дакле, процес у којем се успоставља однос између речи која покреће и речи која настаје у деривацији. Стога разликујемо мотивну и мотивисану реч. Мотивисана реч остаје у обличкој и значењској вези са мотивном речју.

Међутим, управо идентификација мотивне, односно мотивисане речи може представљати проблем. У многим случајевима јасан је мотивациони смер: *кућа* → *кућица*, док у неким, због различитих фактора, није. Та идентификација је неопходна јер је значење које је засновано на преношењу појмовне вредности мотивне лексеме садржано у коренској морфеми. А формант који употребљавамо саопштава информацију о формално-морфолошкој и семантичкој специфичности деривата.

Утицај значења деривата на творбени смер изузетно је важан. Различита ширина или опсег значења јединица у лексичком пару који посматрамо могу да нам помогну у одређивању деривационог смера. Стога смо и ми у нашем гнезду поставили лексеме *цвет* и *цват* у центар гнезда, а не њихове глаголе, како би то етимолошки исправније било, јер је значење ових лексема далеко шире од значења њихових глаголских деривата.

Приликом утврђивања мотивационог односа двају лексема нужно је утврдити трансформациони образац (опис значења, преоблику) мотивне лексеме. Бабић (Babić 1986: 17) констатује да „s obzirom na sematičku razinu može se reći da veza između osnovne reči i tvorenice postoji sve dotle dok se značenje tvorenice može tako opisati dase u njegovu opisu dobija osnovna riječ ili njen leksički morfem”. Начелно гледано, једна изведеница може имати (и најчешће има) само једну мотивну реч, па је смер мотивације јасан и иде од

мотивне речи до мотивисане. Међутим, нису ретки ни случајеви када две или чак више лексема претендују на место мотиватора. Наиме, понекад се једна иста твореница може трансформисати на више начина и да је при томе у њеном опису садржана основна реч или лексичка морфема. Из овог разлога је нужно осим творбеног значења, узети у обзир и лексичко. Лексичко значење је садржано у речничким дефиницијама и оно је обично шире.

У таквим случајевима, када је тешко прецизно утврдити мотивацију деривата, важно је имати на уму лексичко значење речи. Овај проблем Г. Штасни (2010: 91) илуструје управо на примеру лексеме *цветнице*, која се налази и у нашем семантичко-деривационом гнезду. Феномен који ауторка илуструје овим примером назива се вишеструка мотивација и означава појаву да један дериват може стајати у творбено-семантичкој релацији према више мотивних речи.

На примеру лексеме *цветнице* видећемо могућност троструке мотивације:

1. мотивисаност именицом → биљка која има пуно *цветова* /*цвет-ница*/
2. мотивисаност придевом → *цветна* биљка /*цветн-ица*/
3. мотивисаност глаголом → биљка која *цвета* /*цвет-ница*/

У РМС код одреднице *цветнице* упућује се на *цветњаче*: ‘биљке са цветом (*Anthopyta*)’, а у Јоцић – Васић (1988) то су ‘биљке које имају цветове’. На основу наведених лексичких значења можемо закључити да је дериват *цветнице* мотивисан именицом *цвет*.

Према Клајну (2002: 69), суфикс *-ица* долази углавном у речима везаним за природу и биљни свет, као у ботаничком термину *скривеносеменице* с глаголским придевом у првом делу.

Бабић (Бабић 1986) сматра да се за многе изведенице са завршетком *-ница* не може с потпуном сигурношћу одредити јесу ли изведене суфиксом *-ица* од придевске основе на *-н-* или суфиксом *-ница* од које друге основе. Та недовољна одређеност произилази из тога што се често исто значење може различито описати, што је био случај и у нашем примеру *цветнице* (Штасни 2010: 91).

Правилно утврђен мотивациони смер доприноси, с једне стране, прецизној идентификацији творбене основе и творбених јединица (*цветн-ица*); а с друге стране, прецизном утврђивању творбеног модела (именичка основа + суфикс /*цвет-ница*/ или придевска основа + суфикс /*цветн-ице*/).

Правилно утврђен мотивациони смер доприноси и прецизнијем утврђивању деривационог статуса одређене лексеме, односно њеног деривационог степена у деривационом гнезду (на пример, уколико је лексема *цветнице* мотивисана именицом, онда је дериват првог степена, а уколико је мотивисана придевом онда је другостепени дериват од првостепеног *цвет-ан*).

2.5. Механизми полисемије у СДГ лексема *цвет* и *цват*

Полисемија или вишезначност је способност лексеме да се реализује у више значења (Гортан-Премк 1997: 38).

Полисемија је неизоставно у фокусу пажње јер она директно утиче на деривацију. Полисемичност је последица богатства основног семантичког садржаја. Семантички садржај се дефинише као појмовна интерпретација референта (под референтом се подразумева денотат и сигнификат²⁷ узети заједно).

Семантичке компоненте каквог семантичког садржаја утврђују се посебним семантичким процедурама које се састоје из анализе свих семантичких реализација лексеме која је у питању, као и из анализе свих лексема које улазе у исти деривациони систем (Исто: 46).

Рајна Драгићевић (2007: 147) издваја три типа или нивоа метафоре, односно метонимије и синегдохе. Наиме, ова ауторка разликује појмовну (механизам мишљења), лексичку (језички механизми) и поетску (стилска фигура) метафору, при чему лексичка поизилази из појмовне метафоре, а поетска пак из лексичке метафоре, односно метонимије и синегдохе. За наше истраживање свакако су најбитнији језички механизми полисемије, пошто је једна од компонената укључених у полисемију, лексичко значење.

Свака од семантичких компонената неке лексеме може бити мотивациона база за асоцијативно повезивање двају семантичких садржаја, односно може бити фокус за развитак новог значења, нове семантичке реализације (са семасиолошког становишта). То су семе које се односе на облик, боју, какво друго својство, на место које појам заузима, на намену, функцију, на вредносну оцену, на трансформацију конкретно→апстрактно итд. (Гортан-Премк 1997: 89).

Након што смо сагледали процесе семантичких варирања унутар деривације, осврнућемо се, онолико колико нам то грађа дозвољава, и на механизме полисемије.

Почећемо од метафоре. Под метафором подразумевамо пренос имена с једног појма на други по основу неке сличности, која је заснована на некој компоненти као што је нпр. функција, боја, положај, порекло итд. На основу тога, као што смо раније у овом поглављу навели, имамо следеће типове метафоричких асоцијација: метафоричке асоцијације по облику, по боји, према месту и положају, метафоричке асоцијације засноване на трансформацијама конкретно-апстрактно и обрнуто, метафоричке асоцијације

---

²⁷ Денотат је појам на који се односи номинација одређене лексеме уопште, а сигнификат би био колективно схватање денотата. Референт је појам реализован у говорном акту.

засноване на семама колективне експресије, те асоцијативне типа простор–време.

Када говоримо о метафори, мислимо заправо на секундарна значења и секундарну номинацију. Да би нека лексема могла реализовати секундарну номинацију, требало би да задовољава следеће услове: да припада уском делу лексичког фонда познатом већем делу говорника, мора бити проста, неизведена или дериват који у свом семантичком садржају има цео или скоро цео семантички садржај речи која му је у творбеној основи, и, коначно, семантичка реализација семема те лексеме мора бити садржај или њене основне семантичке реализације, или приближне њој (Исто: 88).

Навешћемо неколико примера из СДГ *цвет* и *цват*. То су пре свега они примери у којима се јасно у речничкој одредници очитује секундарно значење, а самим тим и секундарна номинација. Пример из наше грађе јесте префиксално-суфиксална изведеница *процват*. У свом секундарном значењу она означава *виши ступањ развика чега, развој, полет* и овај пример бисмо сврстали у метафоричке асоцијације засноване на трансформацијама типа конкретно→апстрактно. Овај дериват изведен је од глагола *процветати*. Такође, дериват *расцват* у секундарном значењу *пун развој, процват*, настао је истом метафоричком асоцијацијом као и претходни пример. У гнезду бележимо и пример *прецвијет* у значењу *климактериј, менопауза*, деривиран од лексеме *прецветати*, која има семантичке компоненте *изгубити свежину, младост, увенути*. У овом случају такође препознајемо метафоричку асоцијацију као и у претходна два примера.

Пример метонимије из нашег корпуса јесте лексема *цветичар*, која означава врсту инсекта који живи на цвећу. Овде, јасно је, имамо трансформацију *простор* → *организам који живи на/у том простору*. Лексема *цветар*, која означава истог инсекта као у објашњеном примеру, може се трансформисати на исти начин.

3. Закључак

Предмет истраживања у раду јесу лексеме *цвет* и *цват*, њихов међусобни однос, као и семантичко-деривационе везе деривата унутар гнезда.

Већ на самом почетку истраживања увидели смо да ће израда семантичко-деривационог гнезда лексема *цвет* и *цват* бити својеврстан изазов. Истраживање је показало да би се овом феномену могло двојако приступити. Етимолошким приступом обе лексеме могле би се посматрати као немотивисане речи које би образовале засебна гнезда у чијем центру би се нашле лексеме *цвет* (93 деривата), односно *цват* (31 дериват), док би се са синхрониског аспекта, за који смо се определили, у центру гнезда нашле две

засебне лексеме, облички и значењски у нераскидивој вези, сматрајући да се оваквим, синтетичким приступом најбоље описује однос међу датим лексемама, као и њихов деривациони потенцијал.

Корпус садржи 124 деривата који су у семантичко-деривационој вези са немотивисаним речима *цвет* и *цват*. Суфиксацијом су настала 62 деривата, префиксацијом 24 деривата, префиксално-суфиксалном творбом 25 деривата и слагањем 13 деривата. Суфиксација се показала као најпродуктивнији начин творбе у овом гнезду, што је сасвим очекивано јер је то случај и у осталим истраживањима ове врсте.

Бројност деривата садржаних у СДГ лексема *цвет* и *цват* говори у прилог томе да обе имају богат семски садржај у основној реализацији, као и да имају важну улогу за човека. Овакви резултати нису изненађујући будући да су у човековом вредносном свету *цвет* и *цват*, као весници будућег богатог плода, од изузетног значаја.

На основу морфолошке анализе деривата можемо закључити да половињу чине именице, трећину глаголи, петину придеви, док за друге врсте речи не налазимо потврду у корпусу.

Настојали смо да објаснимо најважније дериватолошке појмове и проблеме, а разумењем и бројност семантичко-деривационог гнезда лексема *цвет* и *цват* омогућиле су нам да то учинимо на конкретним примерима.

Један од тих проблема јесте вишеструка мотивација, коју Г. Штасни (2010: 91) приказује управо на примеру лексеме *цветнице*, која се налази у нашем семантичко-деривационом гнезду. Вишеструка мотивација означава појаву да један дериват може стајати у творбено-семантичкој релацији према више мотивних речи. На примеру лексеме *цветнице* видели смо могућност чак троструке мотивације за чије расветљавање се неизоставно мора укључити лексичко значење.

Важност правилног одређивања мотивационог смера такође се очитује у грађи, почевши од лексема које су у центру гнезда. Утицај значења деривата на творбени смер изузетно је важан, па тако различита ширина или опсег значења јединица у лексичком пару који посматрамо могу да нам помогну у одређивању деривационог смера. Имајући ово у виду, ми у нашем гнезду поставили смо лексеме *цвет* и *цват* у центар гнезда, а не њихове глаголе, како би то етимолошки исправније било, јер је значење ових лексема са синхронијског аспекта далеко шире од значења њихових глаголских деривата.

У грађи налазимо и примере који осликавају механизме полисемије. Највише је примера лексичке метафоре засноване на трансформацијама типа конкретно → апстрактно: *процват*, *расцват*, *прецвијет*.

Верујемо да ће овај рад, који представља својеврстан наставак истраживања посвећених изради семантичко-деривационих гнезда, бити од

користи у неким будућим истраживањима ове врсте. Такође, он пружа могућност поређења са другим резултатима из области дериватологије.

ИЗВОРИ

РМС (1967–1976): *Речник српскохрватског књижевног језика*, I–VI, Нови Сад.

ЛИТЕРАТУРА

- Ајдановић, Милан (2008). *Функционално оптерећење суфикса за обележавање особа*. Филозофски факултет, Нови Сад.
- Ајдановић, Милан (2016). Семантичка деривација фитонима и зоонима у Ђопићевим делима. *Зборник Матице српске за књижевност и језик*. Нови Сад. LXIV/3, 763–772.
- Гортан-Премк, Даринка (2002). Семантичко-деривациони речник српскога језика. *Дескриптивна лексикографија стандардног језика и њене теоријске основе*. Нови Сад – Београд: САНУ – Матица српска – Институт за српски језик САНУ, 103–110.
- Гортан-Премк, Даринка, Вера Васић, Љиљана Недељков (2003). *Семантичко-деривациони речни, Свеска 1: Човек – делови тела*. Нови Сад: Филозофски факултет, Одсек за српски језик и лингвистику.
- Гортан-Премк, Даринка (2004). *Полисемија и организација лексичког система у српском језику*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Гортан-Премк, Даринка, Вера Васић, Рајна Драгићевић (2006). *Семантичко-деривациони речни, Свеска 2: Човек – унутрашњи органи и ткива, психофизиолошка стања и радње, психофизичке особине, сродство*. Нови Сад: Филозофски факултет, Одсек за српски језик и лингвистику.
- Драгићевић, Рајна (2007). *Лексикологија српског језика*. Београд: Завод за уџбенике.
- Клајн, Иван (2002). *Творба речи у савременом српском језику 1*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, Институт за српски језик САНУ; Нови Сад: Матица српска.
- Клајн, Иван (2003). *Творба речи у савременом српском језику 2*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, Институт за српски језик САНУ; Нови Сад: Матица српска.
- Ђорић, Божо (2008). *Творба именица у српском језику*. Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.
- Штасни, Гордана (2010). Деривациони статус мотивисаних лексема. *Годишњак Филозофског факултета*, Нови Сад, XXXV/2, 381–391.
- Штасни, Гордана (2010). Мотивациони смерови у деривационим процесима. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*. Нови Сад. LIII/2, 89–97.

*

- Babić, Stjepan (1986). *Tvorba riječi u hrvatskome književnom jeziku: nacrt za gramatiku*. Djela JAZU 63. Zagreb: JAZU–GLOBUS, 13, 17.
- Skok, Petar (1971–1974). *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Jugoslovenska akademija nauka i umjetnosti, Zagreb.

Snežana Hasanagić Đorđin

DERIVATIONAL NEST OF THE WORDS *CVET* [FLOWER] AND *CVAT* [BLOOM]

S u m m a r y

The subject of the research are words *cvet* (flower) and *cvat* (bloom) as well as their mutual relations, both those that regard semantics and derivation and those that can be explained mostly by etymology. The primary goal of the research, therefore, was the creation of the derivational nests of the words in question (by using six-volume dictionary *Rečnik srpskohrvatskog književnog jezika* as a text corpus). The research has shown that, in fact, this problem can be approached in two ways. Namely, with the etymological approach, both lexemes could be considered as unmotivated words which would create separate nests with lexemes *cvet* (93 derivatives) and *cvat* (31 derivatives) in their centers respectively. However, we have chosen the synthetic approach as more appropriate which is conditioned by synchrony. In that way, the relationship between the given lexemes can be described best, and their derivational potential, as well. The nest contains 124 lexemes. The research has shown that the highest number of the derivatives belongs to the suffix derivation (62, i.e. 50%).

Keywords: derivatology, derivational nest, *cvet* (flower), *cvat* (bloom), affixal derivation, semantic derivation.

докторанд Снежана Хасанагић Ђорђин
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Република Србија
snezana.hasanagicdjordjin@gmail.com

